

Cesta k čitateľovi a či hľadanie adresáta?

Slovenská literatúra pre deti a mládež 2009

Mgr. TIMOTEA VRÁBLOVÁ, PhD., sa narodila 8. júna 1968. Je vedeckou pracovníčkou Ústavu slovenskej literatúry SAV. Zaoberá sa slovenskou literárnou kultúrou 17. – 18. storočia. Od roku 1999 sa venuje projektom tvorivého čítania zameraným na deti a mládež. Tento rok bola zvolená za predsedníčku Slovenskej sekcie Medzinárodnej únie pre detskú knihu IBBY

Kde je čitateľ a kde autor?

Do akej miery je knižka zrozumiteľná detskému čitateľovi? Myslel autor na čitateľa? Tieto otázky sa objavili pri viacerých autoroch, ktorí prispeli do tohtoročnej knižnej úrody.

Nemusí byť prekážkou, ak kniha presahuje detského čitateľa skúsenostne a zrelostne. Vyššie nároky na porozumenie textu môžu byť stimulatívne. Záleží však na tom, či autor naozaj pri písaní knižky smeroval svoju výpoveď detskému adresátovi.

Nebýva časté, aby sa dvom autorom podarilo námetovo načrieť do „rovnakého súdka“. Exupéryho Malý princ podnietil Jána Uličianskeho k vytvoreniu *Malej princeznej* (Perfekt) a Boženu Čahojovú-Bernátovú k napísaniu *Cesty za Malým princom* (Don Bosco). Je to náhoda? Je za tým životný pocit prameniaci v spoločenskej atmosfére, potreba autenticity, či potreba zakotviť v bezpečnom nadzemskej medzipriestore a vnútorné si usporiadať svet? Obe knižky sa dotkli závažnej témy medziludských vzťahov. Uličianskeho rozprávanie je pohľadom na monštruózny svet dospelých. Vyjadruje úzkosť dieťaťa, či nájde prijatie a „domov“ medzi dospelákmi odcudzenými životu a životným hodnotám. Príbeh Čahojovej-Bernátovej má charakter osobnej výpovede, „spovede“ dospelého človeka pociťujúceho osamelosť a vyprávnutosť. K hlavnej hrdinke – spisovateľke prichádza Dúhová princezná, aby jej pomohla nadobudnúť vnútornú rovnováhu a objaviť vlastný životný presah.

V oboch prípadoch sa ponúka otázka, kto je vlastne adresátom týchto kníh – dospelý? dieťa? Z hľadiska autorskej intencie i invencie sú spomínané knižky výrazne odlišné.

Rozprávanie o Malej princeznej je štylizované osobné rozprávanie spisovateľa, ktorý sa vo výťahu stretne so susedkou – nastávajúcou mamičkou. Krátko na to sa na tom istom mieste zoznámia s Malou princeznou, ktorá sa predčasne narodí. Duchovná bytosť predčasne narodeného dievčatka sa vybrala hľadať svoju mamu a prichystanú postieľku s nebesami. Je človečkom otvoreným prijatiu a vzťahom. Rovnako ako rozprávač uväznený vo výťahu aj ona hľadá ľudskú pomoc. Obaja však narážia na problém vnútornej izolácie a sebeckta, ktoré znemožňujú, aby komunita fungovala zdravo a vedela v kritických situáciách pomôcť.

Silná stránka Uličianskeho autorského pera – schopnosť získať a vyburcovať detského čitateľa – sa prejavila aj pri tomto texte.

Detskému prijímateľovi síce sťažuje porozumenie komplikovanej psychologická kresba postáv, narážky na realie, na ktoré sa možno nebude ani vedieť spýtať (napríklad pocity paralela predčasne narodeného dievčatka medzi správaním pani Perfektnej a skúsenosťami na pôrodnej sále). Napriek tomu je zrejmé, že autor pri písaní nestrácal zo zreteľa detského čitateľa. Núti ho k pozornějšímu vnímaniu, k rozmyšľaniu, k hľadaniu súvislostí. Priestor príbehu buduje tak, aby sa v ňom mohol pri náročnejších problémoch pohybovať pomocou intuície.

Iným prípadom je *Cesta za Malým princom* Boženy Čahojovej-Bernátovej. Rozprávačka – spisovateľka sa stretáva so sestrou Malého princa počas dovolenky na dedine. Spustí sa k nej z neba po dúhe. Nasledujú spoločné rozhovory a dobrodružstvá na vnútornej púti s dúhovým dievčatkom. Na ceste stretáva aj iných pútnikov. Spoločné skúsenosti sú iracionálnym zážitkom, vstupom do vízií a nadzemských priestorov.

Možno snaha pracovať s „odkazom“ Malého princa, možno vnútorný motív písania odvieďli pozornosť autorky na viacero strán a znemožnili jej vidieť zreteľne cieľ. V knižke sa prelína viacero problémov, nápadov i postupov, ktoré by mohli byť impulzom na samostatný autorský výkon. Uličianskeho orientácia na detského čitateľa je zrejmalá. V príbehu Čahojovej-Bernátovej je otázna. Tento rozpor odzrkadľuje aj trochu chaoticky rozpracovaný subjekt. V texte sa najvýraznejšie prejavuje tendencia k osobnej reflexii. Autorka prináša svedectvo o pochybnostiach, starostiach, o spravodlivosti, o sklamaní zo života a hľadaní vnútornej rovnováhy, šťastia. Tematicky i výrazovo ho smeruje k dospelému čitateľovi. Nevzdala sa však ani snahy osloviť dieťa. Kontakt s ním sa pokúsila nadviazať cez postavu Dúhovej princeznej, ktorá svojím vzhľadom, myslením a správaním pripomína dieťa. Túto postavu zaťažila dvojité poslaním. Zohráva úlohu posla. Pomáha rozprávačke povzniesť sa ponad ťažobu materiálne zameraného života a vidieť duchovné hodnoty. Toto poslanstvo však autorka očividne adresovala dospelým. Preto postava princeznej zasahuje do života spisovateľky ako skúsená sprievodkyňa, ktorá jej pomáha nájsť smerovanie vo vnútornom tápaní. Avšak v príbehoch zo života Dúhovej princeznej, v ktorých sa autorka rozhodla budovať kontakt s dieťaťom, sa princzová prejavuje v nelogickom protiklade voči tomu, ako reaguje pri rozhovoroch so spisovateľkou – nezrelo, naivne detsky. Homogénnosť textu naruša aj prelínanie dvoch typov rozprávačských foriem – v prvej a v tretej osobe.

Erich Jakob Groch vo svojej novej knižke *Abé, Aha a spol.* (Slniečkovo) predstavil deťom sériu príbehov dievčatka Aha a chlapčeka Abé. Typicky grochovsky nadsadil čitateľovi latku už žánrovo. Filozofická rozprávka nie je ľahkým prvoplánovým čítaním. Na druhej strane dobre napísaná filozofická rozprávka poskytuje čitateľovi široký, vysoký, hlboký priestor na intuitívne vnímanie, fantáziu, predstavivosť, intelektuálnu hru. Umožňuje mu komunikovať s príbehom, aj keď plne nepostihne jeho významovú škálu. Ako isté podobstvo rozvíja aj emocionálny svet dieťaťa. Grochova knižka Tuláčik a Klára (Ryba 2005 – druhé upravené vydanie) je príkladom vynikajúco napísanej filozofickej rozprávky. Príbehy v príbehoch sa vrstvia, prelínajú, pretekajú popri sebe premyslene, no nie prešpekulovane. V podtexte cítiť starostlivú a láskavú sústredenú na kontakt s dieťaťom.

tom. Nová Grochova knižka v jednotlivých i v drobných detailoch potvrdzuje invenčnosť autora a jeho úsilie zaujať diela „meditatívnu“, imaginatívnu hrou, ktorá ho môže priviesť k úžasu nad tým, že životný priestor môže byť nádherne nekonečný. Hravo a nenásilne sa dieťa v príbehoch konfrontuje s civilizačnými problémami. Je inšpiratívne a príjemné pozorovať, ako sa autor s ľahkosťou pustil do boja s virtuálnou realitou. Napríklad datlovi je vo virtuálnom svete nepríjemne, stiesnené. Radšej sa z neho vyzobáva do skutočného slobodného priestoru. Rozprávka o Netvorovi môže pripomínať všeličo. Netvor je niečo ako čierna diera, machuľa, temnota. Ilustrácie, s ktorými je text previazaný, navigujú čitateľa k hrám s tušom, s atramentom – k „machulografii“. Príbeh však nepriamo môže evokovať aj počítačovú hru: na monitore sa objavujú postavičky, ktoré dokážu meniť virtuálny priestor, prípadne ovládajú funkcie, ktoré menia zorný uhol zobrazenia. To však platí len do chvíle, keď sa rozprávač podobne ako v počítačových hrách prestriela čiernou machulou. Ukáže sa, že to nie je nekonečná temnota a že spoza nej žiari svet svetielok. V ňom sa Abé a Aha hrajú s hviezdami. A celkom obyčajne, ceruzkou a gumou vytvárajú dobrodružnú policajnú rozprávku, až kým ich nepremôže spánok.

Nová Grochova knižka vytvára vo mne predstavu akéhosi „femenologického laboratória“. Dejová línia a napokon i jednotlivé postavy v príbehoch unikajú pevnejšej štruktúre. Čitateľ je nútený neustále analyzovať jednotlivosti a vytvárať si pravdepodobný model alebo plán. Zdá sa, že hra s elementmi rozptýlila aj pozornosť autora. Na mnohých miestach sa zdá, akoby už čitateľa ani nepotreboval. Občas sa jeho láskavý sústredený kontakt objaví v detailoch. Tie však nestačia na to, aby v nich svet, do ktorého ho autor pozýva, naozaj svietil ako Domov. A tak trochu kontraproduktívne k mnohým hlbokým myšlienkam, nepatrične si svoj priestor uzurpoval intelektuálny chlad.

Knižka **Miloša Ferka** *Svet je hra* (Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov, ďalej VSSS) je tiež postavená na konflikte virtuálneho a reálneho sveta. Ako napovedá názov, príbeh sa odohráva na prieniku ľudského sveta s virtuálnym hracím priestorom. Autor celkom presvedčivo navodzuje hrozivý rozmer takejto hry. Bežný hrací plán evokuje presné pravidlá, vyznačené trasy, umožňuje predvídať, očakávať. Je v ňom jasne stanovený hodnotový systém. Virtuálny priestor je v mnohom nevyspytateľný. Na prvý pohľad vyzerá omnoho slobodnejší, dá sa v ňom takmer neobmedzene manévrovať. V skutočnosti je zradný. Prekrývanie a prelínanie rôznych horizontov, príbehov, svetov má hrozivý rozmer. Čo je v takom svete skutočne podľa pravidiel? Navyše, každý príbeh sa dá jednoducho „zbalit“ akoby do jedného fajlu a poslať do koša. V takomto priestore žije hlavný hrdina Ferkovho príbehu. Marek je dieťaťom z nefunkčnej rodiny. Rodičia sú „závislákmi“ od metalu a alkoholu. Ich životný štýl v istom zmysle tiež evokuje akýsi „virtuálny“ priestor. Neexistuje v ňom pevné rodinné zázemie s bezpečnými hranicami. Marek je odkázaný sám na seba. V prípade potreby ho rodičia jednoducho „zbalia“ ako batožinu. Marek tým trpí, no nech by sa akokoľvek usiloval zmiznúť v ťažko identifikovateľnej spleti davu metalových fanúšikov, alebo odišiel na iné, úplne odlišné miesto, rodičia ho vždy celkom ľahko nájdu. Aj tento príznak evokuje súvislosti s virtuálnou hrou.

Marek je nadpriemerne inteligentný. Rád číta, rád konštruuje a rozpráva príbehy. Aj to ho približuje svetu fikcií. Keď sa napokon ocitá vo virtuálnom svete, nemá problém uveriť mu. Spôsob života ho v istom zmysle „kvalifikoval“ na to, aby sa stal hrdinom fiktívneho sveta, vyvoleným záchrancom. Je to svet agresívny a má možnosti ovládnuť skutočnú realitu. Preniká do nej prostredníctvom svojich hrdinov, ba má možnosť ovládnuť ho do takej miery, že hrozí, že ho zlikviduje. Pre víziu záchrany autor čiastočne aplikoval známy biblický motív (v jeho podaní) o 6 spravodlivých, teda tých, čo pravidlá dodržiavajú. (Autor neuvádza celkom jasne, o aké pravidlá ide).

Žiaľ, autor sa príliš nechal uniesť hrou. Prestáva vnímať čitateľa. Psychologická kresba hrdinov je často schematická, čo je aj

vzhľadom na závažnosť problémov, ktoré autor rozohral väčšou slabinou knihy. Príbeh je podaný neprehľadne. Absurditou je, že vystavaný sujet umožňuje interpretovať udalosti aj ako legitimizáciu života vo fiktívnych svetoch. Práve život v únikových realitách Markovi a jeho rodine vážne ublížil. Otázne je Markovo víťazstvo. Na pozadí jeho problémov má totiž práve takýto typ víťazstva nepríjemne trpkú príchut.

Ján Navrátil sa v knihe *Čauko, Bengoši!* (SPN-Mladé letá) námetovo vrátil k svojmu úspešnému televízному seriálu *Rachotilkovia* (1978). Hlavní protagonisti Jojo Hruška a Dana Mašková sú z neúplných rodín. Jojova mama opustila rodinu, na rozpade rodiny Maškovcov sa zrejme podieľalo domáce násilie. Prienik fantazijného a reálneho sveta je možno pokusom o vytvorenie zázračného azylu, kde sa priania plnia a komplikovaný život má rýchlejšie a jednoduchšie riešenia. Sprostredkovateľmi zázračna sú *Rachotilkovia*, *škriatkovia*, ktorí ovládajú zvuky vecí. Príbeh je určený dospievajúcej mládeži. No zdá sa, že aj v tomto prípade vzhľadom na cieľovú vekovú skupinu autor neodhadol celkom kombináciu fantazijného a realistického hľadiska. Problémy Dany a Joja by totiž mali šancu zaujať dospievajúcich aj v čisto realistickej podobe. V danom stvárnení fantazijná línia neobohacuje a neprehľbuje, naopak brzdi účinnosť výpovede.

V rozprávke **Miroslava Masaryka** *Pán Stojka a myšička Sojka* (Buvik) slúžia paralelné, zrkadlové svety – ľudský a myš – na zobrazenie odvekeho súžitia ľudí a zvierat.

Až do takej miery, že charakter pána domu a jeho zvyklosti sa prenášajú na myšieho obyvateľa. Sú jeho zrkadlom. I hodnotovým. Vzhľadom na komplikovanejšie postavený problém pôsobia funkčne z hľadiska zrozumiteľnosti príbehu. Pomáhajú čitateľovi lepšie vnímať náročnejšiu psychologickú líniu.

Masarykov príbeh príťažlivo približuje fenomén čudáctva z hodnotového aspektu. Ústrednou postavou je dobrácky pán Stojka a jeho domový nájomník myška Sojka. Stojka je čudák a v istom zmysle asociál. Ľudia z dediny ho majú radi pre jeho vŕtulosť a dobrácku povahu. Jeho charakterovými protikladmi sú dva ďalšie „čudácke“ typy. Bývalý podnikateľ Riško a známa „zlodejská firma“ Fero Mrkús, ktorí majú prsty v nejednej zlodejine a nepleche v dedine. Skúšobným kameňom charakterov sú peniaze. Konflikt prebieha nielen v ľudskom, ale aj v myšom svete. Čo je skutočným pokladom? Peniaze alebo priateľské vzťahy? Autor vtahuje dieťa do záklusia zápasov sveta dospělých. Pochopiť správanie ľudí pomáha zrkadlový rozprávkový svet myšiek, v ktorom sa v zhutnenej, zmenšenej podobe oveľa zreteľnejšie prejavujú črty ich charakteru. Postavy sa nedajú vnímať schematicky. Aj kladná postava Stojku má svoje negatívne stránky. Čudácka uzavretosť ho vedie k pasivitě. Vyhyba sa konfrontácii, čím dovoľí, aby sa mohlo v dedine rozmáhať zlo a nakoniec zasiahlo aj jeho. Konflikt sa však končí rozprávkovo. Happy endom.

Vyššie nároky na detského čitateľa kladú v istom zmysle aj rozprávky **Dušana Duška** v knižke *Babka na rebríku* (Vydavateľstvo Slovart 2009, 2. vyd.). Rozprávač ozvlášťuje príbeh poetickými prvkami, čím stimuluje čitateľa okrem príbehovej línie vnímať aktívnejšie a citlivejšie aj prostredie a charakter postáv. Poetická príchut' dodáva príbehu zázračnú hravosť: realita sa preskupuje až do takej miery, že čitateľ takmer uverí a rozprávkovosť sa mení na hodnotovú kvalitu. Niežeby postavy mali nadprirodzený charakter. Čitateľ však intenzívnejšie prežíva ich osobitosť, jedinečný rozmer, najvýraznejšie pri hlavnej protagonistke babke. Príbeh o škorcech, ktorí ju zachraňujú pred pádom so stromu, je síce nereálny, ťažisko rozprávania však nespočíva v jej záchrane. Autor zameriava pozornosť čitateľa na zázračnú atmosféru, ktorú vytvára babkin vrúcny a otvorený vzťah k ľuďom, k zvieratám a k celému okoliu, na jej empatiu a zdravý súcit. Nevysvetľuje, nepoučuje, rozpráva menej, zato má neuveriteľný akčný rádius. Jej skutky hovoria o jej nákazlivej energii, ale aj o životnom optimizme, dobrom srdci a múdrosti. Je príjemným generálom rodiny. Vodcom, ktorý vládne s humo-

rom a noblesou a strhne za sebou tak ľudí, ako aj rastliny a zvieratá.

Porozprávaj mi príbeh o mne!

Mnohí rodičia dôverne poznajú túto prosbu pred spaním. Dieťa sa v príbehoch rado identifikuje. Dobré porozprávany príbeh z reálneho života detí si teda ľahko nachádza čitateľ.

Ústredné problémy hrdinov **Gabriely Futovej** nevybočujú z hranice bežnej detskej skúsenosti. Naznačená látka príbehov však býva len pozadím. Centrálnym objektom Futovej autorského priezoru je citový život postáv, jeho vývoj, jednotlivé fázy prežívania vo veľkom zábere i v drobných detailoch. Nejde pritom len o záznamy emocionálnych stavov, ale aj o etickú a hodnotovú konfrontáciu. Futová pritom využíva svoje skúsenosti „novinárskeho pera“. Jej postupy sú blízke fičierom či reportážam. Čitateľ je prizvaný na dôvernú púť vnútorným svetom malého hrdinu. V knižke *Hľadám lepšiu mamu* (SPN – Mladé letá, 2. vyd.) autorka presvedčivo zachytila psychický i hodnotový konflikt dieťaťa. V správaní malej Katky sa stretne so všeličím: s predpubertálnymi emocionálnymi výkyvmi, vzdorom, tvrdohlavosťou, detskou manipuláciou, s jedináčkovskými manierami a egoizmom i s konfliktom medzi vlastnými predstavami a realitou. Niektoré z jej problémov sú do istej miery podmienené faktom, že Katka je z neúplnej rodiny. To má vplyv aj na jej impulzivnosť. Napriek maminej úžasnej starostlivosti Katka občas trpí pocitom nedostatočného zaopatrenia. Reaguje naň typicky – snaží sa veci zobrať do svojich rúk a riešiť ich tak, ako momentálne cíti. Je to spôsob, akým sa bráni pred niečím, čo by ju skutočne zaskočilo. Autorka nechá každý jej výbuch naplno vyznieť i doznieť, čím dáva čitateľovi priestor stotožniť sa s Katkiným problémom a vnútorne si ho prehodnotiť.

Roman Brat sa radí k autorom, ktorí sa odvážne zamerali na cieľovú skupinu dospievajúcich čitateľov. Bláznivé deviatacké príbehy o trochu bláznivej škole, akú by si zrejme mnohé dospievajúce decká želali, pripravil svojim čitateľom v novej knihe *Mordovisko. Bláznivé príbehy zo školy a okolia* (SPN – Mladé letá). Hra na pravdu, obľúbená medzi touto vekovou skupinou, sa stala princípom narácie. Rozprávačom príbehov je deviatač Boco – zdravým pubertáckym spôsobom čitateľa ohuruje, skúša a natáhuje. Každý príbeh má byť vlastne hádankou, či sa udalosť stala, alebo je fikciou. Avšak aj cez fiktívne udalosti sa Boco delí s čitateľom o skutočné snívania, túžby, rieši si vzťahové a iné problémy dozrievania.

Písanie z pozície „nad vecou“, vierohodne, dynamicky prerozprávany príbeh, za ktorým je cítiť, že autor svojho čitateľa pozná, uvoľnený situačný humor sú pozitívami, ktoré patria k štandardu Bratovho rukopisu. Slabšou stránkou tejto knihy je pointovanie niektorých príbehov. Napríklad *Príbeh o strachopudke Magálovej* v závere stráca gradáciu, akoby zápletku nemala dostatočnú nosnosť, v tomto prípade postava Magálovej pôsobí nepresvedčivo detinsky (na deviatačku).

Jubilujúci piaty ročník oslávila v minulom roku Literárna súťaž vydavateľstva Perfekt o pôvodnú poviedku pre deti. Antológia príspievkov, ktoré vybrala detská porota, vyšla pod názvom víťaznej poviedky *Izba snov* (Perfekt). Texty renomovaných aj začínajúcich autorov sú rôznorodé tematicky i úrovňou. Témy sa dotýkajú problémov súčasných detí: vyrovnávanie sa s ďalším súrodencom, problémy neúplných rodín, sociálne a rasové rozdiely a pod. Spoločným menovateľom konfliktných situácií mnohých príbehov je problematickosť komunikácie, či už medzi rodičmi a deťmi, súrodencami, medzi chlapcami a dievčatami, reprezentantmi rozličných generácií. Riešenia nedorozumení sú lekciami pre deti i dospelých a vďaka nim sa učia umeniu žiť. Antológiu pokladám za veľmi prínosnú nielen preto, že umožňuje čitateľovi pozrieť sa aj na tie svoje vlastné, špecifické, „najťažšie“ problémy z istého nadhľadu, ale je aj výsledkom prieskumu čitateľského vkusu a záujmu. Príbehy vyberajú deti z rozličných regiónov Slovenska.

V tvorbe **Lubice Suballyovej** funguje príbeh predovšetkým ako psychologický model. Platí to aj pre jej novú knižku *My deti*

z *Trávníkov* (Matica slovenská). Autorka ponúka model harmónického, zdravého rodinného zázemia. Hrdinovia sa správajú transparentne. Funkčná rodina je podnetným priestorom pre všetkých jej členov. Dospelí i deti sa v ňom cítia bezpečne. Rodina je miesto, ktoré podporuje ich vnútorný osobnostný vývin. Oveľa väčší dôraz ako na naratívnu zložku kladie autorka na prejavy postáv a ich interpretáciu. Sústreďuje sa na detaily, gestá, reakcie, ktoré prezrádzajú, čo postavy cítia, aký majú postoj, vzťah. Deťom to môže pomôcť spoznávať a triediť spôsoby vystupovania – takto sa správa človek, ktorý ma má rád, takto sa správa osoba, ktorá má záujem o iného človeka. Aspekt vzťahu sa stal uhlom rozprávania, zámerom, autorskou prioritou. Prejavuje sa aj v kultivovanom jazyku bez slangových príznakov a používaním slov, ktoré sa zo súčasnej slovnej zásoby pomaly vytrácajú kvôli povrchnosti komunikácie a nízkej jazykovej kultúre.

Knižka **Marty Hlušikovej** *Neznášam, keď ma hladkajú po hlave* (Matica slovenská) má predpoklady zaujať mladšiu vekovú skupinu tínedžerov. Humor, zveličenie, typicky tínedžerský, zdravo „drzí“ pohľad na bezprostredné okolie dodáva rozprávaniu hlavnej protagonistky Petry vierohodnosť. Hoci sú jej komentáre napríklad k bábickinmu komickeému úsiliu vyrovnáť sa s nadváhou vtipné a nadhľadujúce, ich humor nie je povrchný, podkladajúci sa čitateľovi. Naopak, autorka dáva pozor, aby z postrehov protagonistky čitateľ odčítal Petriny charakterové vlastnosti, jej dôvtip, pozitívny vzťah a úctu k babke. Humor nie je len prostriedkom nadhľadčenia situácie. Je aj prejavom vnútorného osamostatňovania sa od rodiny, vytvárania si vlastných názorov a postojov.

Príbehy dospievajúcich dievčiat sú témou aj **Martiny Solčanskej**. Hlavná hrdinka Mirka z jej novej knihy *Počkám tu na teba* (Ikar) nie je oveľa staršia od Petry z knihy Marty Hlušikovej. Oproti bystrej Petre však pôsobí ako vývojovo zaostalejšia. Žiaľ, na slovenskom knižnom trhu dievčenských románov sa presadila stereotypná predstava o hrdinkách. Zväčša sú modelované podľa zjednodušeného vzoru tínedžeriek z dopravných prostriedkov, ich citový život sa točí okolo SMS a naivných ľúbostných komplotov. Pripadá mi to nielen povrchné, ale v istom zmysle aj ako neúčtivé voči dospievajúcim dievčatám – čitateľkám. Nie je to predsa ani len zlomok z ich psychického prežívania a z potenciálu ich osobnosti. Navyše, ťažko možno v týchto prípadoch vôbec hovoriť o modelovaní postáv. To totiž prináleží tvorivej literárnej práci.

V schémach a stereotypoch slovenských dievčenských románov a možno i vlastných titulov ustrnul aj nový román **Zuzky Šulajovej** *Džínsový denník II.* (Slovenský spisovateľ). Spontánnosť, prostorekosť, naivná dôverčivosť, neistota, balansovanie vo vzťahoch, a najmä siahodlhý zoznam potenciálnych princov – to je príznačný a príznakový svet hlavnej hrdinky Pauly.

Svet spoza zrkadla

Rozprávania, do ktorých sa zapája svet fantastiky, majú pre detského čitateľa osobitý význam. Vypovedajú totiž o reálnom živote akoby z druhej strany zrkadla. Poukazujú na presah bežnej ľudskej skúsenosti i jedného ľudského života. Budujú v deťoch vzťah či už ku kultúrnej pamäti, k duchovným hodnotám alebo k okolitému prostrediu.

Príhody o zvieratkách plnia viacero funkcií. Prostredníctvom nich si dieťa buduje vzťah k živej prírode, no učí sa aj o vzťahoch v reálnom ľudskom svete, ktorý postavičky zvierat mnohokrát zastupujú.

Libuša Friedová sa vo svojich rozprávkach o koníkoch sústreďuje najmä na stimulovanie vzťahu k živej prírode. V príhovore na prebale knižky *Rozprávky s podkovičkami* (Regent, nové rozšírené vydanie) autorka obdivuje koníky za všetko, čo v ľudských dejinách znamenali. Poukazuje na to, že milióny koníkov s ľuďmi pracovali a pretvárali svet. Friedovej nejde len o vyrozprávanie príbehu z pohľadu zvieratka, o odkrývanie osobitostí svetov ľudí a zvierat, ale sústreďuje sa na ich prienik, na zmysel ich harmónického vzťahu. Nadhľad vševéduceho rozprávača umožňuje čitateľovi sledovať podstatu tohto vzťahu a význam vzájomne prospešného súladu.

Svojský význam má v textoch kategória zázračnosti. Nepôsobí ako niečo výnimočné. Je súčasťou bežného života. Čitateľ nemá mať pocit, že sa ocitol v prostredí mystéria či fantastiky. Autorka totiž chápe zázračno ako priestor, kde sa harmonizujú vzťahy ľudí a ich spoločníkov. Aj obyčajné životné skúsenosti sú zázračné preto, lebo ľudia objavili zázrak v tom, v čom iní vidia len všednosť.

O pestovaní vzťahu človeka a zvieratka vypovedajú príhody kanárika Čira a morského prasiatka Kiky z knižky **Jaroslava Rezníka** *Kika spáva v paprike* (Ikar) pre najmenších čitateľov. Autor ich vytvoril ako sériu modelových situácií, ktorých prostredníctvom sa dieťa postupne zoznamuje so životom zvieratiek v domácom prostredí, učí sa zodpovednosti a starostlivosti o ne. Príbehy sú podávané živo. Dieťa sa ľahko môže stotožniť s postavou dievčatka Majky, cez postavičky Kiky a Čira sa v ňom zase vytvára pocit spolupatričnosti so zvieratkami.

Prvky zvieracích rozprávok a literatúry faktu spája vo svojej knihe *Život zvieratiek* (Méry Ratio) **Andrianna Varigová**. Publikácia je tematicky členená podľa ročných období. Cez rozhovory deda Miša s vnúčikom Jakubkom autorka predstavuje najvýznamnejších reprezentantov fauny na našom území. Čitateľovi ukazuje zvieratá v ich prirodzenom prostredí. Škoda, že za jazykovú úroveň textu prevzala zodpovednosť autorka. Pri štandardnej redakčnej úprave sa mohla vyhnúť zbytočným závažnejším jazykovým lapsusom.

Život lúčnych zvieratiek patrí medzi príťažlivé témy pre deti predškolského a mladšieho školského veku. **Pavúčikove dobrodružstvá Petra Gajdošíka** (SPN–Mladé letá) opisujú život lúčnych zvieratiek ako model ľudského kolektívu. Gajdošík sa úspešne predstavil knižkami *Zverinec na siedmom poschodí* (2006) a *Zvieratko pre Tadeáša* (2008). V porovnaní s nimi je nové dielko slabším výkonom. Hlavnou postavou príbehov je sympatický pavúk križiak Gedeon, ktorý sa postaví za svoje osobné životné ambície i za cenu toho, že sa bude vymykať z davu. Stáva sa rytierskym pavúkom ochrancom, a teda vegetariánom. Autorovi sa ho však nepodarilo dostatočne plasticky zobrazit'. Gedeon sa charakterovo významnejšie nevyvíja, jeho príbehy sú príkladom, že možno žiť inak, než sa za generácie pavúkov ustálilo.

Vo svojej najnovšej knihe *Leto bocianov* **Michal Repovský** (VL nákl.) na živote zvierat vykresľuje zdravý model rodinných a susedských vzťahov. Modelovosť konania postáv, ilustratívne vyjadrujú zámer autora – dieťa nielen zabaviť, ale aj poučiť. Snaha sprostredkovať poučenie je ľahko čitateľná. Vidieť ju v jednoduchej štruktúre sujetu, v schematickom zobrazení postáv. Autor sa miestami usiluje narušiť túto prehľadnosť inovatívnymi prvkami v podobe prekvapivých postupov zvieratiek, najmä otca bociana, ktorý má sklony k tvorivosti. Nie vždy je však inovatívnosť koherentná s charakterom príbehu. V danom sujete celkom cudzoročno pôsobí napríklad odlet bocianov do teplých krajín na lietadle. Autor uvádza ako cieľovú skupinu deti v predškolskom veku. Pre tohto adresáta sú však príbehy príliš extenzívne a prehustené detailmi.

Červík **Ervín** **Andrey Gregušovej** (Vydavateľstvo Slovart) osloví hneď nápadom využiť obal knižky ako hrací plán, na ktorom sa deti môžu zahrať hru o Ervínovi, aby si zopakovali príbeh. Možno ho využiť ako zábavnú pomôcku, aby dieťa reprodukovalo text. Andrea Gregušová sa predstavila ako kultivovaný rozprávač. Príbehy podáva s humorom a presvedčivo. Rozprávania je postavené na princípe putovania. Nie je len hybným prvkom deja, ale vyjadruje aj vnútorný proces, dozrievanie, dospievanie hlavného protagonistu červíka Ervína. Milý malý červíček je síce priateľský, no zameraný viac na seba dozrieva na tvora schopného niest zodpovednosť a myslieť aj na iných. Autorka má tendencie k extenzívnejšiemu prejavu, ku kumulovaniu nie vždy funkčných detailov, čo je na niektorých miestach na škodu plynulosti rozprávania.

Hlavným protagonistom príbehov **Kataríny Mikolášovej** v knižke *Odvážny Brusko* (URELA) je dôvtipný a priateľský medveď Brusko. Rozprávania majú „nádyh“ povestí a fantastických roz-

právok. Viažu sa na prostredie Horehronia. Zbojníci, víly, čarodějník sú síce reprezentanti dávneho tajomného sveta, autorka sa však nebála modernizovať ich životný štýl. Nie vždy celkom šťastne – prípad víly Brusnianky, ktorá má denne nabehať 10 km, aby si udržala správnu hmotnosť, je v tomto prípade trochu prehnaným modernizačným prvkom.

Postavičku z knihy **Márie Ďuričkovej** *O Gulkovi Bombulkovi* (Buvik) si obľúbilo už niekoľko generácií predškolákov a malých školákov. K príťažlivosti ďalšej reedície knihy prispeli aj pôsobivé ilustrácie Petra Čisárika, ktoré s textom korešpondujú a uľahčia detskému čitateľovi kontakt s príbehom. Knižka vyšla aj v anglickej a talianskej jazykovej mutácii.

Z klasiky zvieracích príbehov vyšla aj ďalšia reedícia knihy **Jozefa Čigera Hronského** *Smelý Zajko v Afrike* (SPN – Mladé letá).

Svet „spoza zrkadla“ fantastický, magický sa neodmysliteľne spája s nadprirodzenými bytostami. Nie vždy sa podarí autorom vytvoriť z nich čitateľsky podnetný príbeh. Mnohokrát sa spoľahnú na rozprávkový efekt, ktorý už sama prítomnosť týchto postáv navodzujú.

Ľúbostný príbeh víly Vivy a škriatka Pikola v knihe **Jána Uličianskeho** *Štyria škriatkovia a víla* (Perfekt) je príkladom toho, ako možno čitateľa funkčne previesť poza rovinu fantastického či mytologického rozprávania, podnietiť ho, aby sa v ňom mohol nájsť, mohol si ho aplikovať.

Ročné obdobia vraj majú svoju hudbu, a tá je podmienkou správneho fungovania prírody. Hudbu štyroch ročných období vyludzuje zázračná hracia skrinka, o ktorú sa starajú štyria škriatkovia – Pikolo, Solário, Vento a Fredo. Existencia skrinky súvisí aj so životom víly Vivy a žaby Futury. Mená postáv majú príznakový charakter. Viva pripomína život; meno jarného Pikola evokuje malé jarné zázraky – začínajúci život, mláďatká; meno letného Solária sa spája so slnkom; jesenný Vento pripomína veterné počasie; meno zimného Freda etymologicky vychádza z chladu; žaba Futura má svoje meno odvodené od predpovedania budúcnosti.

Charakterové modelovanie postáv je silnou stránkou autorského rukopisu Uličianskeho. Vyhyba sa priamočiarej charakteristike. Jeho zámerom je vyprovokovať čitateľa, aby vstúpil do príbehu, aby sa s postavou sám postupne zoznamoval, sledoval ju v širšom dejovom pláne a vytváral si vlastný úsudok. Zápletku príbehu vychádza z charakterových slabostí postáv. Zlyhania hrdinov zapríčinia katastrofický zásah do prírodného poriadku. Sú zrkadlom ľudských slabostí a ich možných katastrofických rozmerov. Príbeh je totiž aj o chamtivosti a manipulácii, ktoré dokážu v mikropriestore jedinca a makropriestore spoločnosti prerásť do apokalyptickej hrozby.

Téme víl sa **Jozef Marec** venuje aj vo svojej druhej knižke *Blaženkin rok* (Artis Omnis). Jeho príbehy sa pohybujú na hranici medzi klasikou rozprávky a bájou. Opiera sa o slovanské bájoslovie. V koncepte príbehu vychádza z predstavy mytologického hierarchického systému. Na najvyššej „priečke“ stojí Matka Príroda. Jej je podriadená aj víla Blaženka, správkyňa „ríše blaženosti“. Škoda, že sa charakterovo nevyvíja. V premyslenejšej stratégii by sa interakcia hlavnej postavy Blaženky s vedľajšími postavami dala využiť nielen na plastickejšie vyrozprávání príbehu, ale aj na prenikavejšie sformulovanú pointu rozprávání.

Pre rozprávku **Jána Milčáka** je typické, že si vyberá postavičky, ktoré sú čímisi neobyčajné, zvláštne. V knižke *Vodník Kalambus a čertík Bubulo* (Regent) sú to najmä titulné postavičky, ktoré si vezmú za ženy dve mlynárove rovnako pôvabne svojrázne bytosti – Sisilu a Zizilu.

Hľadanie harmonického vzťahu medzi protikladnými postavami, rešpektovanie jedinečnosti, inakosti, to sú pre Milčáka symptomatické témy. Kalambus a Bubulo reprezentujú nezmieriteľný protiklad – ich charakter sa spája s kontrastnými živlami vody a ohňa. Napriek tomu sa vzájomne uchádzajú o priateľstvo. Navonok pôsobiaca disparátnosť však nie je prekážkou porozumenia, súladu a rešpektovania vnútorných hraníc. Harmonický vzťah sa vytvára pozorným vnímaním partnera. Jeho vývoj môže

dieťa sledovať aj cez milčákovsky príznačne budované dialógy. Účastníci rozhovoru sa myšlienkovito stretávajú len v určitých momentoch, aby bolo čitateľovi jasné, že komunikujú. Často sú ich prehovory akoby paralelne vedenými monológmi. Charakterizujú intímny priestor, jedinečnosť hrdinu. Takýto rozhovor pôsobí tajomne, odkrýva však hlbšie roviny pocitového a myšlienkového sveta postáv.

Zbierka rozprávok *Kamienka a Vitúz. Rozprávky o drahých kameňoch pre naše najdrahšie poklady* (Matica slovenská) Margity Ivaničkovej uvádza čitateľa do magického priestoru etiológických a etymologických povestí, ktoré sa spájajú s počiatkom a pôvodom niektorých miest na území Slovenska a ich nerastného bohatstva a so vznikom ich názvov. Protagonistami a rozprávačmi príbehov sú víla Kamienka a jej syn Vitúz. Autorkin štýl je kultivovaný, jemne poetizovaný. Rozprávky o miestach sú hutnejšie, čitateľsky pútavejšie. Intermezzá zo života Kamienky a Vitúza pôsobia trochu rozvláčne a oslabujú čitateľovu pozornosť.

Klasické rozprávky Pavla Dobšinského príťažlivo adaptoval Ondrej Sliacky v dvojzväzkovom vydaní *Braček jelenček a Zakliata hora. Najkrajšie rozprávky Pavla Dobšinského* (Matica slovenská). Adaptácia starších literárnych textov nie je jednoduchá. Ondrej Sliacky k nim pristupuje citlivou rukou. Bez narušenia ich príznačnej patiny sa mu podarilo pretlmočiť ich súčasnému čitateľovi, a to nielen v prístupnejšom jazykovom tvare, ale aj vhodným sklbením moderných rozprávačských postupov s princípmi folklórneho rozprávačstva.

Zaslúžným edičným činom je aj druhé vydanie skvelého editorského výberu Lýdie Kyselovej z tvorby Márie Rázusovej-Martákovovej *Zlaté zvonky* (SPN – Mladé letá). Básničky a rozprávky významnej slovenskej spisovateľky vychádzajú z tradičných prameňov ľudovej rozprávky, no v svojskom, inšpiratívnom podaní autorky.

Spoločným prvkom básní vo výbere je podnecovanie a povzbudzovanie čitateľa k aktívnej komunikácii s okolím, k budovaniu harmonických sociálnych väzieb.

Aj publikácia *Hráme sa s rozprávkou. Bavinás pes la paramisaha* (Združenie Korytnačky) prináša autorskú adaptáciu rozprávky Pavla Dobšinského. Červená čiapočka vychádza v podaní Márie Rázusovej-Martákovovej a Janko Hraško v spracovaní Márie Ďuričkovej. Vyšli v zaujímavom bilingválnom slovensko-rómskom vydaní (preklad Ingrid Lukáčová). Cieľom autorsko-vydavateľského kolektívu bolo vytvoriť knižku, ktorá by bola pre rómske deti – začínajúcich čitateľov – motivačnou podporou pri budovaní vzťahu k čítaniu. A možno vice versa podnetnou príležitosťou pre nerómske deti, aby sa trochu zbližili s rómčinou a prostredníctvom poznávacieho procesu na zážitkovej báze budovala v deťoch úcta k tomuto etniku. Autorka a editorka projektu Magdaléna Gocníkova použila vo svojej koncepcii osvedčené formy sprístupnenia textu. K rozprávkam sú vytvorené farebné bludiská, osemšmerovky, pexesá, hry na rozvoj zrakového vnímania a iné zábavné úlohy. Pomáhajú hravo pracovať s kľúčovými slovami príbehu, precvičovať ich grafickú podobu – čítanie i písanie.

Román Vladimíra Štefaniča *Kráľovná z Tammiru. Priatelja čarovnej vrby* (Don Bosco) je slubným autorským debutom. Pre príbeh o záchrane človeka si zvolil žáner fantasy. Spojitosť s kresťanským podaním spásy autor nepodáva priamočiaro, naznačuje ich cez symboly. Sú súčasťou mien (čarovná vrba Ja Som, stárec Smajlo) a objavujú sa v príznakovom konaní. Pozitívne je, že ich autor nepoužíva na úrovni prvoplánových súvislostí. Tak umožňuje čitateľovi sústrediť sa na obsah, posolstvo, charakterové postoje a hodnoty. Podarilo sa mu pritom narušiť stereotypné vnímanie niektorých pojmov, ktoré sa spájajú s predstavou o sprostredkovaní kresťanského posolstva spásy a dať čitateľovi priestor, aby sa na tento príbeh mohol pozrieť vo voľnejšom kontexte a z iného uhla pohľadu.

Knižka Maje Mikovej *Farebné rozprávky* (Ikar) vyšla už v druhom vydaní. Príbehy oslovia už predškôľakov alebo čitateľov mladšieho školského veku. Sú posolstvom o krajšej, lepšej stránke života, o jeho harmónii, farbitosti. Krátke príhody sú symbo-

licky označené farbami. K názvu je pridaný aj podnadpis, ktorý naznačuje problematiku. Symbolika farieb nie je v rozprávaniach mŕtvou rekvizitou, určuje ich atmosféru i charakter postáv. Umožňuje dieťaťu vytvárať si farebné asociácie, a tak podnecovať a rozvíjať vizuálne vnímanie dieťaťa pri čítaní rozprávok. Za príbehmi napísanými sviežim ľahkým štýlom vždy nasledujú básničky, ktoré sumarizujú a poeticky ďalej rozvíjajú ich tematiku.

Veselý starček Jano, vtipkár a humorista, sa pre nedostatok domáciach zdrojov vyberie na skusy do hádankovej krajiny, aby doplnil zásoby hádaniek a získal nové skúsenosti. Príťažlivý dejový rámec „putovania“ Jána Turana *V rozprávčkovej krajine hádaniek* (DAXE) sa stal priestorom, kde sa striedajú rozprávky a veršované hádanky. Plnia nielen zábavnú, ale aj motivačnú funkciu. Deti v mladšom školskom veku si totiž rady preverujú, opakujú a fixujú nadobudnuté vedomosti. Tiež ich to povzbudzuje k čítaniu. Slabšou stránkou prozaickej časti knihy je upätá štylizácia do formy folklórnej rozprávky.

Vydareným edičným činom je publikácia *Zlatá reťaz* (Ikar). Rozprávky, povravy, príslovia, porekadlá, pranostiky, hádanky, veršovanky, vyčítanky, hry, koledy, spievanky a zvyky pre najmenších i väčších. Predstavuje prierez bohatým fondom rodinného, obradového folklóru, ľudovej slovesnosti zachytávajúcej pastiersku tradíciu, tému zbojníctva. Pestovanie vzťahu k ľudovej slovesnosti má pre deti mladších vekových kategórií dôležitý význam.

Prvá knižka pre prvákov

Osobitú pozornosť si zaslúžia edície i pôvodné autorské knižky venované „prváctvu“ alebo zamerané na rozvíjanie prvotných čitateľských zručností a návykov. Vytvoriť kvalitnú knihu „prvého čítania“ nie je jednoduché. Očakáva sa od nej, že funkčne vstúpi do procesu budovania čitateľských zručností a návykov, bude motivačná a sprostredkuje dieťaťu taký zážitok z čítania, ktorý si bude chcieť zopakovať. Pritom všetkom by mala byť ústretová voči úrovni čitateľských zručností a mala by sa odlišovať od titulov, ktoré pripomínajú učebnice.

Výber Magdy Baloghovej z diela Kristy Bendovej *O prváckom mačiatku* (SPN – Mladé letá) je vydareným projektom, lebo približuje dielo Bendovej a vkladá ho do súčasného kontextu. Spisovateľské majstrovstvo autorky sa tak môže farbistejšie prejavovať na koncentrovanej ploche. Magda Baloghová si zvolila funkčný zostavovateľský kľúč: významové členenie knihy citlivo korešponduje s vývinovým procesom malých školákov. Využila stimulativnosť Bendovej poetiky v básničkách, ktorá sa cielené sústreďuje na aktivizáciu vnímania dieťaťa najmä kumulovaním auditívnych a vizuálnych podnetov. V rozprávkach sú zasa mapované najčastejšie problémy pri prechode z predškolského do školského prostredia. Bendovej osobitá autorská stratégia umožňuje čitateľovi vstúpiť do príbehov a emocionálne sa zžiť s dejom. Významným etickým i psychologickým rozmerom autorkiných príbehov je schopnosť vytvoriť dieťaťu pocit bezpečného prostredia, v ktorom sa cíti prijaté.

Krátkymi príhodami rozprávača kráľa Písmenkova Aza Prvého približuje Marta Hlušíková v knižke *Písmenkovo alebo Tam, kde pršia výkričníky* (VSSS) prvákom písmená abecedy. Publikácia je prínosná najmä z didaktického hľadiska. Príbehy sa zameriavajú na vizuálne osobitosti písmeniek. Vďaka dejovému rámcu čitateľ lepšie vníma podávané informácie, ľahšie si ich utriedi a zapamätá.

Motivačne zostavila Viera Dobiášová edíciu *My sme smelí prváci* (Regent). Dieťa je stimulované pozeráť sa na školský deň ako na radostné dobrodružstvo. Krátke riekankové básničky skratkovito sumarizujú denné činnosti, podnecujú dieťa a motivujú ho osvojiť si denný režim počas školského roka. Pozitívny vzťah k učeniu navodzujú aj krátke básničky a výroky zhodnocujúce vzdelávacie ciele. V ústrety budovaniu prvotných čitateľských zručností vychádza striedanie vizuálne odlišných textov (veľkosť, typ a farba písma). V primerane adaptovanej forme pre túto kategóriu čitateľov sú podané aj rozprávky.

Príťažlivou nielen pre prvákov je nepochybne knižka *Zajtra*

ideme do školy. Rozprávky o Pufovi a Mufovi (Buvik). Dramatická a spisovateľka **Nataša Tanská** vie dieťa zaujať vtipným sklbením dramatickej akcie a slovnej hry. Príťažlivé postavičky kocúrikov animujú zážitkový a poznávací proces dieťaťa. Rozvíjajú a v istom zmysle i vyzdvihujú to, čo je pre zdravé dieťa prirodzené – spontánnosť a hravosť – princípy detského kontaktu s realitou, jej „zažívanie“ a spoznávanie.

Dvere do vnímania básnického textu?

Nových kníh slovenskej poézie pre deti vychádza v poslednom čase pomerne málo (neberiem do úvahy reedície). Z toho mála nie je veľa tých, o ktorých môžeme povedať, že otvárajú deťom dvere do sveta poézie. Mnohé ponúkajú iba zveršovanie nápadov, rýmovačky, rytmické hry, a aj to nie vždy v náležitej kvalite.

Jana Bodnárová v spolupráci s ilustrátorom Jurajom Bartuszom pôsobivo predstavujú deťom dimenzie lyrického priestoru v básnickej zbierke *Koníky v cvale* (Perfekt). Zbierku zjednocuje motív koňa v rôznych významových a výrazových podobách. Raz vyjadruje vnútorný pocit, prežívanie – napríklad radosť. Inokedy je „aktérom“ hry s imagináciou, nositeľom „minipríbehu“ zastupujúceho bežnú detskú skúsenosť – hojdanie na hojdacom koníkovi, maškrtenie marcipánového koníka, „kreslenie“ mrázov na okná.

Pre Bodnárovej básnický jazyk je typická dominancia vizuálnych až výtvarne pôsobiacich prvkov. Motív koňa je efektným prostriedkom pri kompozícii scenérií a scén. Je vyjadrením dynamického pohybu búrkových mračien na oblohe, prvkom momentky, zachyteného okamihu, objektom výtvarnej štúdie zaujímavých tvarov, alebo pohybu, ako aj vizualizáciou pocitov, zážitkov, predstáv. Bodnárovej autorská stratégia je podmanivá a pre dieťa aj veľmi užitočná. Cvičí sa v hlbšom porozumení poetického vyjadrenia.

Básnická zbierka **Františka Rojčeka** *Torta z piesku* (NONA) má ambíciu získať si detského čitateľa predovšetkým vtipným pointovaním a komentovaním detských skúseností a zážitkov z bežného života a z jeho najbližšieho prostredia. Prvky recesie a humoru dieťa nielen zabavia, ale sú aj motivujúce. Ústretovo pôsobí aj prirodzená hravosť v obrazovom aj jazykovom pláne.

V humornom až trochu absurdnom tóne oslovuje čitateľov **Jaroslav Rezník** v zbierke *Ježko v kvetináci alebo Tešte sa na obložené básničky a rýmované chlebičky* (VSSS). Autor si zvolil tradičný tematický rámec detskej poézie – ročný cyklus. Ozvlášťňuje ho tým, že spája obvyklý výrazový fond poézie o prírode s prvkami odkazujúcimi na moderný, civilizačný životný trend. Toto spojenie vyznieva absurdne. Dieťa sa však niekedy rado dá strhnúť absurditou.

Slovná hra obvyčajne prináša dieťaťu zážitok z nečakanej kombinácie, prekvapivého vyústenia. Pre deti je zábavnou i príjemnou skúsenosťou, lebo emocionálny, hravý kontakt s jazykovým materiálom im pomáha pri budovaní identity a podnecuje procesy sebauvedomovania. Zbierka **Kvety Daškovej** *Básničky z gombíkovej dierky* (Vydavateľstvo Q 111) sa vybrala v ústrety práve tejto potrebe. Pri hre slov sa však v tomto prípade nepodarilo vytvoriť dostatočný poetický priestor. Slovné hry zostávajú skôr na úrovni zvukovej recesie, ktorá však čitateľa neposúva do zážitku z významotvorného procesu.

Krátke epizodické básničky v štýle riekankovej poézie prináša básnický debut prozaičky **Pauly Sabolovej** v zbierke *Bľcha v cirkuze* (SPN – Mladé letá). Predlohou básnických príbehov sú prvotné detské skúsenosti – napríklad cesta vlakom, zážitky z výletov v prírode, v ZOO alebo aj zo zdolávania výziev a úloh, typických pre vývinové obdobie predškolákov a prvákov.

Zbierka **Petra Kubicu** *Z denníka malého Petrika* (VSSS) prináša typ riekankových veršikov štylizovaných do podoby pripomínajúcej ľudovú poéziu. Kniha má ambíciu byť didaktickým zveršovaným sprievodcom „stvoreným svetom“. Autor sa usiloval zveršovať aj pojmy, s ktorými sa dieťa stretáva pri náboženskej výchove. Rýmovačka má predovšetkým funkciu pomôcky, ktorá deťom umožní ľahšie si zapamätať pojmy alebo výchovné ciele.

Nebeský šlabikár **Otilie Dvoreckej** (Don Bosco) odkazuje na

typ písmenkových básničiek (napr. Maľovaná abeceda Jána Smreka). V tomto prípade však cieľom autorky nebolo posilniť vzťah dieťaťa k písmenkám. Písmenkový sled využíva ako mnemotechnickú pomôcku, šablónu pre slovníček. Láska a sviežo predstavuje deťom najvýznamnejšie osobnosti cirkevnej tradície svätých. Autorka má zmysel pre pointu, básnickú skratku. Básničky patria k tradičnejšej poézii. Pozitívny je najmä srdečný prístup k dieťaťu a optimistická, povzbudzujúca atmosféra.

V zbierke **Ondreja Nagaja** *Veršíky o zvieratkách* (Knižné centrum) sa čitateľ stretáva so zveršovanými epizódami zo života zvierat. Epický zámer je však nadradený poetickému výrazu.

Zbierka **Erika Ondrejičku** *Čo sa skrýva v ceruzke o zvieratkách a o Zuzke* (Vydavateľstvo Q 111) obsahuje básničky prevažne epického charakteru. Príhody Zuzky a jej rodiny nesú svojiskú farebnosť a tvary údajne vďaka zázračným pastelkám, ktoré jedného dňa nájde v pohodenom peračníku na ulici rozprávač. „Dúhové básne“ sú o tom, čo sa stalo vo svete, ktorý Zuzanka nielenže vníma vlastným farebným a hravým spôsobom, ale ktorý si aj po svojom pretvára. Knižke dodáva na príťažlivosti aj situačný humor. Vychádza z vnútornej sebaistoty, hravosti a bezpečia, s akým dievčatko reaguje na situácie. Jej tiež v podtexte naratívnu rozprávača. Slabšou stránkou knižky je istá nevyváženosť v poetickom výraze. Básnická výpoveď je slobodnejšia, koncentrovanejšia v lyrických častiach. V epických partiách sa tento náboj miestami stráca.

Knižky nielen pre zábavu ale aj pre poučenie

Azda nikto nepochybuje, že Vianoce sú nádherný sviatok. A predsa. Prieskum medzi súčasnými slovenskými deťmi ukazuje, že mnohé z nich nepoznajú prvotné poslanstvo tohto sviatku, ba ani to, čo sa s nimi v širšom kultúrnom zmysle spája. Magdaléna Gocníková sa ako editorka a autorka viacerých textov pokúsila priblížiť deťom vianočnú kultúru aspoň v tej najzákladnejšej podobe detského sprievodcu. *Moja knižka o Vianociach* (Perfekt) im predstavuje niektoré osobnosti, tradície, ktoré sa spájajú s kresťanským obsahom sviatkov a zoznamuje ich so zvykmi, poverami, čarami, ktoré sa prostredníctvom ľudovej kultúry rozvinuli z reliktov pohanských čias slávenia zimného slnovratu. Výber vianočných príbehov zahŕňa širšie spektrum tém. Tému Vianoc nepribližujú prvoplánovo, zameriavajú sa na hodnoty a poslanstvo Vianoc.

Jozef Pavlovič v knižke *Putovanie slovenčinou* (Matica slovenská) približuje deťom mladšieho školského veku lexikálny fond slovenčiny z hľadiska etnického pôvodu slov. Dieťaťu sa ponúka prehľadný obraz národov, ktoré „vstúpili“ na pôdu nášho jazyka a zanechali v ňom svoje slová. „Poznávacie výpravy“ do bohatstva kultúr v našom jazyku miestami síce pripomínajú „cestu rýchlikom“, rozhodne však aspoň upozornia na zaujímavé súvislosti spojené vývojom nášho jazyka.

Kníh, ktoré by detským čitateľom približovali výtvarné umenie a vnímanie výtvarnej kultúry, je v iných krajinách hojne. U nás patrí typ publikácie, akou je kniha **Daniely Čarnej** *Po stopách umenia* (Galéria mesta Bratislavy a OZ Artfriends), k prvým lastovičkám. Autorka prezentuje 33 obrazov moderného a súčasného slovenského výtvarného umenia. Zrejme aj vzhľadom na prevažne nižšiu úroveň estetického výchovy u nás si autorka zvolila primeranú, skôr jednoduchšiu cestu k čitateľovi. Nezaťažuje ho množstvom informácií a nekladie mu nedostižnú latku v rovine vnímania umeleckého obrazu. 33 úloh k jednotlivým obrazom je nielen motivačnou pomôckou na vyvolanie prvotného záujmu dieťaťa, ale aj na vytváranie primárnej emocionálnej väzby k umeleckému výtvarnému prejavu. Úlohy sú pritom vždy zamerané na detaily, ktoré patria k významným prvkom výtvarného vyjadrenia jednotlivých autorov.

Je tohtoročná produkcia literatúry pre deti ukážkou budovania ciest, po ktorých prichádzajú k čitateľom hodnoty? Dáva stimuly, ktoré v nich posilnia väzby na čítanie? Obohatí ich emocionálny život? Pomôže ich budovať spojenia s reálnym životom? Alebo si len hľadá svojho adresáta?